

3 1761 06193316 4

Видавництво „Наша Воля“ — ч. 4

КОНСТАНТИН ХАДЗОПУЛО

В ТЕМРЯВІ

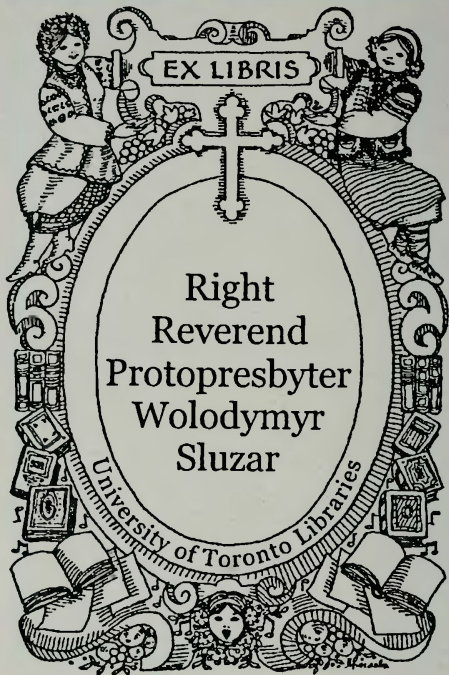

перекл. з грецького Мод. Левицького

1920 р.

Відень — Київ

РА
5610
C438V27
1920
с. 1
ROBARTS

EX LIBRIS

Right
Reverend
Protopresbyter
Wolodymyr
Sluzar

University of Toronto Libraries

Видавництво „Наша Воля“ — ч. 4.

Константин Хадзопуло

В Темряві

переклад з грецького Модеста Левицького

1920 р.
Відень — Київ

Відбитка з тижневика
„ВОЛЯ“

Друкарня „Форвертс“, Відень V.

Ставроc рoсплющив очі, oглянувся по порожній кімнаті і застoгнав. Він попробував підвестися, але це спричинило йому біль і він не міг цього зробити. Йому вдалося тільки перевернутись на другий бік, і він ізнов заплющив очі. Але писк із коліски, що стояла коло його ліжка, розбудив його знов. З великим зусиллям він повернувся знов на другий бік, витягнув руку і поколисав дитину. Але скоро це його втомило і він узяв руку назад. Дитина плакала чим-раз голосніше; Ставроc звичайно по сонцю пізнавав час, але сьогодні не мав цієї прикмети, бо воно не світило, на долівку не падав його промінь, по якому можна бувало взнати години дня. І сьогодні, так само як і що дня за тих три місяці, що він уже лежав у постелі, здалося йому, що вже цілий рік минув од того раннього ранку, коли його жінка, давши йому, хворому, шклянку молока і нагодувавши та заколисавши дитину, вийшла з дому і зачинила за собою оці двері.

Нарешті відчинилися двері. Холодний вітер з дощем дмухнув у хату, аж хворий затремтів із холоду.

— Чортова душа! — закричав він. — Входи швидше і зачиняй двері!

Він думав, що то його жінка; але він побачив, що то його приятель Антін, що стояв на порозі і обтрясався від дощу, що його геть промочив.

— Та входь-бо, не холоди хату! — крикнув ізнов хворий.

Антін увійшов і зачинив двері.

— Собача погода — сказав він і підійшов просто до печі. — І не горить у вас? А воно чого кувікає?

Ставрос укрився тепліше.

— Котра-б година? — спитав він.

— Вже по полудні, — відкрік Антін. Потім він підійшов до колиски і посварився кулаком на дитину.

— Цього воно ще не боїться, — сказав Ставрос. — Одсунь колиску, бо воно вже мені накричало повні вуха.

— На тобі те, що я обіцяв, — сказав Антін і подав хворому невелику пляшку.

У Ставроса заблищали очі і він узяв пляшечку; він одкрив її і взяв шийку в рот. Антін повернувся до колиски, вийняв із неї дитину, погуцькав її, прицьмокуючи язиком. Дитина перестала кричати, дивилась на Антона широко розплющеними очима і, встромивши собі пучечку в роток, почала ссати її.

— Як ти себе сьогодні почуваш? — спитав Антін Ставроса.

— Як завжди, — відповів хворий, похитавши головою.

— Був лікар?

— Був позавчора.

— Що-ж він каже?

— Що він може сказати? Раз-у-раз те саме: як загоїться рана, тоді й горячка перестане.

— Та ще може оця свиняча погода тобі шкодить.
Дитина знов заплакала.

— Ти кажеш: уже пополудні, а жінка ще не вертається, — сумно сказав Ставрос.

— Може ти голодний? — спитав Антін, уставши і прохожаючи по хаті з дитиною на руках, гойдаючи її.

Ставрос узяв ізнов пляшечку і випив із неї; але, почувши, що хтось береться за двері, він швидко заткнув її і сховав під ковдру. Увійшла його жінка, Стелія. Вона держала черевик в руці, а світку накинула аж на голову, щоби захиститись од дощу. Вона скинула з себе мокру світку, кинула в куток черевик і стала, дивлячись на Антона, що стояв проти неї з дитиною на руках.

— Ти геть уся промокла, — сказав їй Антін і подивився на її ноги.

Вона нічого не сказала йому; поставила на стіл тарілку, що держала закриту хвартухом, і взяла від його дитину.

— Як відчуваєш себе? — спитала вона чоловіка.
— Ти голодний?

— А голодний, — відказав він. — Ти принесла?

— Трошки риби, — сказала вона. — Сьогодні п'ятниця.

— Я тобі спік шматочок яловичини, — поспішав сказати Антін. — Ось я зараз, розпали в печі, — звернувся він до Стелії — то можна буде його загірити.

Стелія дивуючись глянула на нього.

— Дай мені дитину, — сказав їй чоловік.

Вона хотіла раніше заколисати дитину, але чоловік намагався:

— Розпали-ж у печі і я загірю печеню, — сказав їй Антін і вихопив дитину з її рук.

Стелія вийшла, внесла дров, розпалила в печі, потім розіп'яла на стільці свою мокру свитку перед огнем, а тоді знов узяла дитину, сіла собі осторонь на ослоні, розстібнула груди і почала годувати дитину. Антін заходився гріти м'ясо на сковородці, нахилившись коло припічка.

Пораючись коло печі він міг бачити тільки спину Стелії та її нахилену голову. Ставрос терпляче дивився на-пів приплющеними очима на вогонь. В хаті стало тихо, тільки де-коли тріщало дерево в печі та чути було, як цмокала дитина, що ссала материну грудь.

Антонові було видко, як вистромилась дитяча ніжка з пелюшок. Він простягнув руку і полоскотав ту ніжку.

— Дай спокій дитині, хай собі ссе, — сказала Стелія не повертаючись.

— А чого-ж ти повернулась до мене спиною?
— жартуючи відповів їй Антін і знов полоскотав ніжку.

Дитина заворушилась нетерпляче і випустила груди.

— Не займай дитину, кажу тобі, — повторила Стелія.

Але він не вгамувався. Тоді Стелія з серцем вдарила його по руці і своєю ногою прикрила дитячу ніжку. Але незабаром почула вона, як його рука полоскотала вже її ногу. Вона нетерпляче підвелася, посунулась далі по ослоні і знов таки сіла, повернувшись спиною до настирливого. Хворий був зовсім заплющив очі і, здавалося, нічого не бачив, а Антін з усмішкою поглядав на неї, нахилившись коло печі.

Коли дитина нассалася, Стелія встала, понесла її до колиски, вклала, накрила гарненько і знов присунула колиску до ліжка, де лежав її чоловік.

Вона розбудила його; Антін зняв м'ясо з вогню і всі троє вони сіли обідати.

Антін попоїв перший, встав, попрощався і вийшов із хати. Потім Стелія прибрала посуд, одягнулась у свиту, що не встигла ще висохнути, і лагодилась і собі вийти.

Коли вона вийшла на вулицю, то побачила, що Антін її дожидає. Але вона відвернулась од його, викликала в сусідку і обидві вони пішли босі по мокрій дорозі, по калюжах на тютюнову фабрику, де вони мали роботу

Коли Стелія вернулаь у-вечорі до дому, Ставроc спав.

Вона розбудила його.

— Виспиться в-день, а ти потім цілу ніч розважай його балачками! — бубоніла вона. Він гнівався, стогнав, повертався лицем до стіни, щоби знов заснути. Але жінка заходилаь перев'язувати його рану. Розв'язавши її і обмивши, вона не покрила її знов наміткою, як сказав був лікарь: ту намітку вона клала тільки того дня, коли мав прийти лікарь; а в інші дні вживали вони для рани масті, що її купувала у знайомої акушерки,

Стелія дістала ту масть із шахви, помастила нею листя, — що давав їй один городник, підійшла до ліжка хворого. Вона нахилилась над ним, щоби повернути його й покласти вигідніше; але коли вона нахилилась до самого його обличча, він дихнув на неї тяжким гарячим духом. Вона пустила його тіло назад на подушку, сама впала навколішки і з одчаєм скрикнула до нього, що лежав перед нею мовчки, тремтячий і майже без пам'яті:

— Де ти дістав? Де ти взяв? — питала вона. І знов... і знов!... Чи ти не чув, що лікарь казав? Він мовчав.

— Кажи, де ти взяв? Звідкіля? Я це мушу знати!

Вона стала мов несамовита, осатаніла і трясла його з плечі. Але втім блиснула їй думка:

— Це приніс тобі, той! — скрикнула вона. — Я його вижену з хати, коли він ще раз наважиться сюди прийти! Я тепер буду зачиняти за собою двері на ключ, коли буду виходити на роботу, чуєш? А його я не хочу тут бачити!

Стоячи навколішках перед ліжком хворого чоловіка, вона тремтіла з гніву і грозила комусь міцно стиснутими кулаками. Ставрос мовчав і старався не дивитись на неї. Вона нашвидку зав'язала йому рану і він ізнов повернувся до стіни, не кажучи ні слова. Мовчала й вона, і так увесь той вечір не озвалися ані словом одно до одного.

* * *

Через два дні була неділя. Вранці Стелія прибрала в хаті й сама трошки причепурилася, бо вона сподівалася лікаря. Вона вже не мала до нього довір'я, але також розчарувала її й акушерка, що продавала їй масть; в ній зародилася була вже думка, що і той і ця тільки затають лікування, щоби гроші на цьому заробити. Лікареві вона вже заплатила двадцять драхм, і сьогодні треба було дати йому драхму. Отож вона вийшла з хати, щоби зустріти його на дворі і розказати йому попереду все, навіть про те, що її чоловік був упився, але з другого боку хотіла вона випитати його, чи він ісправді має надію вигоїти її чоловіка, чи ні? Бо коли він надії не має, то чого-ж ходить до них? Вже у них нема грошей, щоби платити йому. То ще було щастя для них, що їх господарь, власник фабрики, такий милосердний, що

платить за ліки в аптеці, а його жінка теж дарує їм то з одежі, то з харчів де-що; без цієї допомоги вони не вдіяли-б нічого. Бо хіба-ж вистачило-б на прожиток і на ліки тої драхми й двадцять лепт, що вона поденно заробляє? Вона й за тих двадцять лепт потерпала, як усім поденним зменшили платню до одної драхми; але господар зглянувся на її біду, пожалів її і звелів виплачувати їй тої лишок так, щоб інші поденні того не знали. Все це вона хотіла розказати лікареві і випитати у нього всю правду з його власних уст: чи видужає її чоловік, чи ні? А як ні...?..

Перед нею, як стояла вона за порогом своєї хати, ясний промінь сонця освітив мур, що огорожував протилежний двір; вохкий опар від соняшного тепла здіймався з мокрої землі; перші світло-зелені листочки покрили куші, що росли тут таки, коло її порога, і горобці весело цвірінькали, перескакуючи з куща на кущ, з гилячки на гилячку. Дитина, що ворушилась у неї на руках, весело потягалася на соняшному теплі, іноді росплющувала очиці, але знов заплющувала їх, бо сонце сліпило; Стелія повернулась так, щоб сонце не дразнило очей дитині, і воно, маленьке, весело всміхалося, простягаючи рученята до горобців, ніби хотіло їх узяти.

— Лови, лови пташку! — казала вона дитині, всміхаючись до неї, хоча душа її рвалася на шматки від гнітючої думки, що чоловік її вже не видужає.

Вона вже звикла до нього, дарма, що вбоге їй нужденне було її життя за ним. Але її без його, ще за дівочих літ, життя її було не краще. Вона була родом із бідного села, з околиць Арахтії, що по той бік грецької границі. І там працювала вона тяжко цілими днями, обдерта й боса як у літню спеку, так і в зимовий холод; і там лаяли й били її і батько, і брати, і мати. Там, на полі, де всі вони працювали, вона вперше побачила Ставроса і познайомилася з ним. Він був із далекої сторони, з албанської округи. Коли вони зішлись ближче і Ставрос хотів її сватати, батько її не дав на це своєї згоди, бо хоч сам він був убогий селянин, безземельний і заробляв хліб службою в багатого пана, власника великого маєтку, але йому той зайда, невідомо якого роду, здавався непевним. Але, як почалася війна і їх пан, що мав більшість маєтків по той бік границі, втік туди і за ним пішла більшість його селян, Ставрос намовив її, користуючись тою заверюхою, втекти з ним у Грецію. Перші дні ховались вони разом із іншими втікачами; але як побачив Ставрос, що пан вертається назад, бо однаково всю цю країну зайняли Турки, він не схотів лишатися під турецькою рукою і, довівши Стелію з де-якими іншими жінками й дітьми до Арти, лишив її там, а сам, узявши рушницю з арсеналу, де озброювали всіх утікачів, пішов із іншими на Турків. Але їм не пощастило і незабаром він, з недобитками, прибіг назад до Арти, продав свою рушницю за десять

драхм і метнувся відшукувати Стелію, щоб тікати далі з нею. Але Стелія пропала. Від якоїсь жінки він довідався, що вона за скільки день перед тим разом із іншими втікачами, подалась у глиб країни за відділом грецької піхоти, що туди відступала. Він пішов у тому-ж напрямку, скрізь шукаючи Стелію й розпитуючи про неї. Лише через тиждень він її знайшов цілком випадково і зовсім в іншому місці, поблизу Пунти. Ві побив її й навіть хотів убити за зраду, але вона впала йому в ноги і присягалася, що пішла не своєю охотою, а зо страху, бо солдати розказали їй, яке лихо було всім дівчатам і молодницям од турецьких нізамів (солдатів), довідалась од них теж, що її батька і старшого брата Турки силою забрали копати окопи, а село їх спалили і сплюндрували. Надто-ж не знала вона нічогосінько, що з ним, Ставро-росом, діється: чи живий він чи вбитий, чи може й його Турки на окопні роботи погнали. І Ставросів гнів ущух. Він пішов із нею далі у глиб грецької землі, аж поки в одному селі знайшов собі службу польового сторожа і лишився там жити зо Стелією. Там вони прожили, бідуючи, скільки місяців. Але Ставрос почув од людей, що в сусідньому місті лекше заробити собі хліб на тютюновій фабриці. Стелія була вагітна, і довелося їм лишитись у тому селі, коли вона обродилась. Тоді, вже з дитиною, подались вони до міста. Подорозі дитина вмерла, і таким чином у них обох стали вільні руки. Спочатку видалася їм та праця на тютюновій фабриці

тяжка, бо повітря було там прикре і смердяче; але помаленьку, з дня на день, вони до того звикли, і молоде подружжя де-який час почувало себе навіть щасливим у своїй низенькій хатині на передмісті. Але поблизу фабрики був шинок, де недорого була горілка і вино, — і Ставрос почав випивати. Спочатку заходив він туди з товаришами на годинку, потім просижував і цілий всчір, а далі — то почав уже вертатися до дому пізно вночі і зовсім п'яний. Пробувала Стелія сваритися з ним, але він був упертий. Потім він почав її бити і докоряти, випоминаючи, як вона тоді, втікаючи, водилася з солдатами. Одного вечора він, п'яний, викинув її за двері і зробив їй бешкеш уже на вулиці, викрикуючи про той сором так, що всі сусіди чули; потім потягнув назад у хату і знов тяжко побив за те, що вона не хотіла з ним спати. Минуло два роки такого життя. Отож одної ночі, коли вона лежала недужа, породивши дитину, Ставроса принесли до дому на ношах, тяжко пораненого: у п'яній бійці в шинку його поранено в бік ножем. Що правда, рана була неглибока, і через пару тижнів він почав одужувати, але сам собі нашкодив, бо не слухав ради лікаря: передчасно звівся з ліжка, поплентався у шинок, упився знов, а вертаючись до дому впав п'яний на дорозі і пролежав на холоді, поки його хтось підняв і дотягнув до дому. Рана знов роз'ятрилась, а надто взялася велика гарячка: до одної біди вчепилася друга, — запаління легенної плівки. Вже три місяці, всю зиму, лежав він

немічний, знесилений тою гарячкою. Спочатку лікар казав, що рана загоїться, коли гарячка минеться, а тепер каже, що гарячка тоді минеться, як рана загоїться. Він заборонив хворому пити горілку, навіть вина не дозволив. Ще перший місяць, коли гарячка була велика і кашель дуже дошкуляв, хворий виконував усі поради. Але як стало йому трошки легше, то зараз потягло до чарки і він все просив-домагався: „Хоч-би мені крапельку, хоч-би раз ковтнути, то я-б і заснув зараз любенько“. Вона якось пожаліла його і принесла йому горілки. Але, як випив він чарку, то зараз узявся йому гірший кашель — і вже більше вона йому не давала горілки, — воліла вже слухати цілу ніч його стогін і нарікання.

Перший час хвороби Ставроса часто приходив до нього його земляк, іноді цілу ніч просижував коло нього і розважав розмовою; але потім він виїхав. А останній місяць став уцацати Антін. Він давно вже приятелював зо Ставросом, але раніше не ходив до нього. Вони разом працювали на фабриці. Ще тоді, як її чоловік був здоровий, Антін почав до неї чіплятися, передражнявав її слова, особливо коли зустрічався з нею на-одиноці, а її він був прикрий і вона не хотіла її дивитись на нього. Вона знала, що він перед тим жив з одною розведеною жінкою. Потім він чіплявся до неї і разом із тим заліццявся до молоді дівчини, що працювала на іншій фабриці. Де-який час вона перестала його зустрічати, аж останнім часом зустріла вона його на вулиці і він ізнов

напосівся передражнювати її. Раз, вернувшись до дому, вона застала Антона, що прийшов ніби-то довідатися про здоров'я її чоловіка. Через скільки день він прийшов із новою і приніс на гостинець оранжів. Ставрос дивився на нього спочатку неприхильно, але потім, коли Антін приніс риби і вина, він був йому радий. Вона не дала свому чоловікові пити вино і з цього приводу мала суперечку з Антоном. Чоловік розкричався на неї, але з того часу Антін уже не приносив вина, хоч і приносив інші гостинці і завжди старався зустріти Стелію десь на-одинці й зачепити її. Майже що вечора він вештався коло їх двору; хоч Стелія й уникала зустрічі з ним, але він кепкував собі з того і, сміючись, казав їй, що від його вона не викрутиться і буде таки належати йому.

Цілий тиждень він не приходив, але позавчора знов його лихо принесло.

— Чи буде здоров Ставрос — думала Стелія, дожидаючись лікаря. Але почула вона з хати голос чоловіка, що гукав її, встала, відчинила двері і ввійшла у хату.

— Де ти пропадаєш, ти! — крикнув він на неї з серцем. — Цілий тиждень нема тебе, — ну, то хоч на роботі; а сьогодні чого-ж ти мене покидаєш самого?

І Ставрос застогнав, нарікаючи.

— Ось тутечки за порогом сиділа на сонечку з дитиною; то-ж і їй, бідній, треба погрітися на сонечку і подихати свіжим воздухом, — виправдувалася Стелія. Її стало жаль хворого і вона собі подумала, що недобре

таки покидати його самого-одного хоч у неділю і, може, не добре говорити з лікарем потаємці від чоловіка.

— З дитиною! — передражнив її хворий. — Пащекувала з сусідкою, скажи краще. Знаю я тебе!

Стелія мовчала, спустивши очі до долу, бо не хотіла ще гірше дратувати його.

— Навіть не розпалила в печі, щоб мені тепліше було! — дорікав він далі.

— Розпалити в печі? Сьогодні, коли сонце так гріє. Чи ти думаєш, що у нас цілий склад дров? — спитала Стелія.

— Сонце гріє на дворі, а я де лежу? Я тут мерзну. Ти, мабуть, хочеш, щоб я швидше здох! Знайдеш собі тоді іншого!

Серце Стелії боляче стиснулося, але вона промовчала, щоб не дратувати його ще гірше. Незабаром їй почулася хода на дворі. Вона думала, що то лікарь, і метнулася до дверей.

— Иди, іди знов! — крикнув їй Ставрос. — Иди на двір; там тебе хтось чекає! Хіба я тебе не знаю?

Раніше, коли він був здоров, вона не наважувалась одповідати йому на такі докори, бо він побив-би її; потім вона змовчувала йому, бо жаліла його, немічного і хворого. Але в цей мент вона вже не могла здержатися більше, спалахнула, повернулась до нього і, підійшовши до постелі, піднесла йому кулака і з блискучими очима промовила тремтячим голосом:

— Невдячна тварюко!

— Хвойда! — скрикнув хворий і хотів її вдарити; але він не мав сили навіть підвестися; тоді він ухопив з-під ковдри пляшку, що був там сховав і кинув нею в жінку. Стелія швидко відскочила на бік і одвернулася, щоби закрити дитину, що була в неї на руках, і пляшка розбилась на її спині. Але відвернувшись вона побачила Антона, що саме тоді ввійшов у хату:

— Геть із хати! Геть з мого дому! — закричала вона, наступаючи на нього. — Це через тебе все лихо сталося!

Антін стояв: дивився на неї. В одній руці він держав пляшку вина, у другій — шматок мяса.

— Забірайся з цим! Зараз мені забірайся! — кричала йому Стелія.

— Вона кинулась на мене, як скажена, хотіла мене прибити, проклята! — крикнув з по-за неї до Антона хворий.

— Або зараз його вижени звідсіль геть, або я собі піду з дому, і ти вже мене більше не побачиш! — рішуче сказала Стелія, звертаючись до свого чоловіка, і дивилась на нього гостро, ніби дожидаючись, що він на це скаже.

— Іди собі під три чорти! Можеш собі йти навіть туди, де ти...

Але вона не ждала, поки він договорить: притиснула дитину до грудей, штовхнула ногою двері і.. вийшла з хати.

Вона пішла у поля. Куди? — вона сама не знала. Вона дійшла до гайка з шовковичних дерев і хотіла туди ввійти, але, почувши там людські голоси, обминула гайок і пішла далі полем. А в полі того дня було зовсім тихо. Спочатку вона зустріла дітей, що ганяли пташок камінцями; далі побачила отару овець і пастуха, але обминула її дуже здалеку, бо собак боялася. Потім побачила здалеку село; на царині почула веселі крики дітей, а в селі грала скрипка. — „Мабуть весілля“, — подумала вона; — „ще комусь доленька судиться може така, як моя!“ — і обминула село манівцями і знов пішла полем. Паслися спутані коні, і вона бачила, як вони перескакували з місця на місце. Потім зустрілась їй череда товару; вона хотіла обминути її здалеку, але передумала і пропустила її повз себе; де-які корови спинялись, дивились на неї, а потім ішли собі далі. Далі зустріла вона двох селян; вони кивнули їй головою на привітання. Вона спинилась і подивилась їм у слід, як вони йшли, босі, з торбинами за плечима і з черевиками в руках. Вони-ж на неї не оглядалися.

Вона йшла далі. Почали тряплятися по дорозі дерева: тополі, явори, вільхи, у долинках верби, — то по одинці, то купками, левадами. Доводилося обминати калюжі і переходити рівчаки, повні води від позавчорашнього дощу. Знов завиднілося невелике село з маленькими хатами, критими соломою. Стелія обминула й це село здалеку: вона боялася людей, боялась і собак, і де

тільки почула якийсь голос людський чи товаричий, чи свист який чи дзвін, вона зараз ставала перелякана, насторожувалась і обминала те місце здалеку.

Вона ввійшла в якийсь ярк, що рясно поріс терновими кущами, між якими білили дикі нарциси, ширючи свій приємний пах; у глибині ярка протікав струмок, далі було болотце, де голосно квакали жаби, гріючись на гарячому сонці. З-під каменя бігло джерельце води, чистої, як сльоза. У Стелії в горлі було пересохло від поспішної ходи і вона з приємністю напилася тої води, але спочивати не хотіла; вибравшись з ярка, вона знов пішла далі полем. З кущів сполошила вона зайця, який метнувся тікати від неї що-духу.

Дитина почала плякати і вона мусіла сісти, щоб погодувати її й заспокоїти. Вже було по-полудні, вона це помічала по сонцю й по тінях од дерев.

Погодувавши дитину, вона стала й пішла далі. Незабаром добилась вона до річечки, що дуже набралася води після дощів. Оглянувшись по обидві сторони, Стелія ніде не побачила ні кладки ні мосточка. Тоді вона роззулася, підтикала спідницю й почала шукати броду. Але на першому ж ступіні вона вгрузла по коліна в намул і мусіла зараз вийти назад. Тоді тільки вона ніби трошки опам'яталася і вперше подумала: куди-ж саме вона йде? Вона вже почувала чималу втому; ноги вже боліли і тремтіли, бо не звикла вона була так багато йти; боліли й руки од ноші. Вона поклала дитину на

траву коло себе і тільки тепер ясно зрозуміла, яка вона безпомощна й самотня.

По той бік річки була лука і беріг заріс верболозом, ожиною та іншими кущами, що тільки-що починали зеленіти. Лука була вкрита пишним квітчастим килимом, де на свіжо-зеленому фоні трави рясно роскидані були квіти преріжних колірив: жовті, жовто-гарячі, рожеві, червоні, білі і то всяких одтінків, — аж очі в себе брали: Стелія пробувала забавити дитину квіткою, але дитина плакала й тягнулася до її груди, бо була голодна: не нассалася тоді, в ярку, бо молока було мало. Бідна жінка задумалась, сумно дивлючись на воду.

Вода бігла повз неї; десь дзюрчало: то гілочка куща спустилась до самої води, і видно було, як та вода то намагалася ніби перескочити через неї, то перемогти її, відірвати й понести з собою так, як несла інші, зламні гілячки. І в тому змаганні ото дзюрчала вода, ніби десь далеко цвіркотіли пташки. Стелія прислухалася до того дзюрчання і дивилась на воду, що маленькими, рухливими хвильками перескакувала через ті гілячки, — і задумалась. Вона сама собі здавалася такою гілячкою, відірваною від питомого куща, що її несе вода, життя по своїх хвилях; і те життя її було таке саме каламутне, як оця вода після дощів, і так само, як ця вода, вона, Стелія, бігла тепер, сама не знаючи куди, від чого і до чого. Втікала від чоловіка. Але хіба-ж то сьогодні вперше він її так лаяв і зневажав? Скільки-ж то раз, бувало,

він, вернувшись додому п'яний, не тільки лаяв, але й бив її і вигонив із хати! І тоді у неї не було дитини і вона могла декше дати собі раду в світі, як би була покинула його. Траплялись тоді й інші люде, що залюбки взяли-б її до себе, — але вона лишилася при Ставросі і все терпіла від його; хто знає, чи інший був би кращий за нього, чи може ще гірший? Вона не покинула його й тоді, коли він був здоровий, не покидала й тоді, коли лежав хворий, дарма, що так тяжко їй було жити, ще й з дитиною маленькою. Хиба-ж іще сьогодні не плакала вона нишком, як подумала, що може він не видужає з цієї хвороби? І ось тепер, коли вона уявила собі, як він там лежить немічний, покинутий, сам-один, її серце боляче стиснулося від жалю. Але вона згадала собі зле і глумливе Антонове обличча і аж здригнулася.

Він був як мара для неї, як упир якийсь. З першого-ж разу, як вона його побачила, вона почула якусь огиду до нього і незрозумілий, невимовний жах перед ним. Його очі були такі злі й страшні, що вона всякий раз, зустрівши його погляд, лякалась і була певна, що цей чоловік тільки нещастя їй спричинить. Одного вечора він підстеріг її коло дверей їх хати, вхопив її за руку, міцно стиснув і сказав, що вона неминуче буде йому належати і ніяк од того не викрутиться; і подивився він на неї тоді таким поглядом, що їй аж захолола кров в жилах. Вона тоді вирвалася од його, втекла у

хату і аж цілу ту ніч вона жахалася і кричала з переляку, бо їй у сні настирливо мучив її, як мара, погляд тих сатанинських очей. І ось тепер вона уявила собі те огидне обличчя, ті люто-настирливі очі, якими вона їх бачила того вечора, і знов іздрігнулась і знов потягнуло її тікати як найдалі від тої страшної мари, хоч би їй на край світу. Але вона була тепер така втомлена і знеможена, що трудно їй було підвестися; вона сумно похилила голову, заплющила очі і знову тяжкі думи обсіли її.

Чи задрімала вона чи ні, — вона й сама того не знала; але знов розплющила очі, бо дитина заплакала і потягнулася до її грудей. Воно було голодне, але у неї вже не було молока у грудях. І тепер ще гірший одчай взяв бідну жінку: що робити далі? Поки вона сама пропаде, то дитина з голоду загине.

Сонце вже схилялося до заходу і наближалося до низки гір на обрії. Стелія згадала, що недавно вона минула невеличке село, і спало їй на думку вернутися туди і шукати в людей притулку на ніч.

Далеко по тім боці гнали пастухи товар і коней з паші до дому; це їй нагадало її рідний край, село, де вона прожила свої дитячі літа, і їй непереможно захотілося вернутися туди, на рідні поля, де може знайшла-б іще свою матір і пригорнулася-би до неї у своїому сирітстві й самотності. Взагалі вона була дуже боязка й одвіку жила під якоюсь опікою: спершу у батьків, потім

у Ставроса, і теперішнє одиноцтво дуже лякало її, майже так, як дитину лякає якась примара, якась чудна тінь дерева або-що. І той незрозумілий, майже дитячий страх одбірав у неї останні сили.

Згадавши про свою родину, вона знов ізгадала, з яким страхом вона покидала її, коли втікала зо Ставросом. Мати її була тоді хвора, — може тепер її вже нема на світі. Тоді вона проплакала цілий день за матір'ю. Потім вона розпитувала всіх людей, що приходили з тої країни, але нічого від них не довідалась, — вже три роки тому минуло. Теж саме і про батька не могла нічого довідатися: чи живий і чи в тому-ж таки селі проживає. Вона, бувало, коли ще чоловік її здоровий був, набиралась охоти довідатись до рідного села і розшукати свою родину, — але спиняв її повсякчасний страх, її полохливість, що батько може не прийме її навіть у хату, може прокляв уже за те, що вона втекла з тим чоловіком, за якого не хотіли її віддати. Так вона тих замірів своїх і не здійснила. Іноді снилося їй, що батько і брати ганяються за нею з палицями та різками, — що часто бувало і в дійсності за її дівочого віку, — і такі сни не могли додати їй одваги. Пригадувала вона собі, як її, вже дорослу дівчину, побили за те, що вона завела знайомість зо Ставросом. І тепер новий страх обіймав її, коли вона уявляла собі, як стане вона перед дверима батькового дому з дитиною своєю на руках — і знов здригалася, бідна, з жаху і сама себе

питала: чи варто йти до родини, коли замість потіхи, поради й порятунку може знайти вона там глум, зневагу, бійку і знов може доведеться звідтіля втікати? А як не до родини йти, то куди-ж? Той світ широкий, невідомий був їй страшній, як безодня якась, і так вона його боялась, одинока, безпорадна, ще й з дитинкою на руках!

І Стелія заплакала гірко, безпоміжно . . .

Дитина знов прокинулася і знов почала шукати груди. Стелія взяла її на руки дала їй порожню, ялову грудь. Воно поссало її і кинуло та знов почало плакати. Стелія з серцем ударила дитину, але це не заспокоїло її і вона закричала ще дужче. Втім Стелія з жахом почула гавкання двох великих собак. Вмить вона скочила на рівні ноги і, смертельно перелякана, оглянулася навколо. Дитина не вважала на це і кричала ще голосніше. Собаче гавкання наближалось. Незабаром на другому березі річки стали дві здоровенні страшні собаки і забігали по березі, гавкаючи на Стелію і вишкірюючи страшні зуби; вони пробували перескочити річку, але вона була занадто широка. Якийсь людський голос гукав на собак, кличучи їх назад, але тої людини не було видно за густими кущами і верболозом. Але Стелія прожогом побігла назад, не в напрямку до ссла, а в бік, полями, першою доріжкою, яка попалась. Куди саме вона бігла — вона про це й не думала і опам'яталася з того переляку тільки тоді, коли знов станула перед водою, мабуть

знов перед тою річкою, що завертала луком. Тут уже був місток через річку. Стелія стала на ньому і де-який час думала, дивлючись у воду. Вона не перейшла на той бік, а повернула назад, знов у поле; село лишилося у стороні, ліворуч, а тут траплялися тільки дерева й куші. Сонце вже заходило і тіни ставали дуже довгі. Пташки вже замовкали і вся природа лагодилася вже до сну. Ставало вохко і холодно. Стелія почувала надзвичайну втому і була голодна; ніч, що наближалася, лякала її понад усяку міру і, в одчаї, вона не йшла, а бігла вже з останніх сил в надії знайти собі якийсь захист на ніч. Далеко на обрії вона побачила якесь місто, що вже було сховалося у вечірній сутіні; тільки де-які двохповерхні доми на горі та вершечок дзвінниці ще були осяяні проміннями сонця, що вже заховалося за обрій. Стелії жаль було за тим сонцем, аж плакати хотілося, бо воно одно-єдине гріло її широко і тільки його вона не боялася; і чомусь здалося їй, що це вже останні промені того доброго сонця для неї і нових вона вже не побачить. Вона не знала, яке то місто перед нею, і жахнулася подумавши, що може вона вернулася назад. Іти туди? Ні, ні! Ні в якому разі! Але куди-ж подітися?

З одчаю і втоми та голоду вона хотіла впасти на землю і плакати, але перемогла себе і пішла шляхом без думки, без тямки, мов непритомна.

Вечеріло вже і ставало темно й чим-раз холодніше. Стелія, сама того не помічаючи, прискорила свою ходу.

Вона почула десь недалеко дзвінок і, перелякана, побігла ще швидше, аж поки спинилася коло пастушого куріня. Хоч він був без дверей, але Стелія думала там сховатись і переночувати. Але як тільки вона туди ввійшла, дитина знов почала плакати і Стелія, сама не знаючи чого, вийшла з куріня і пішла далі тою самою стежкою, аж добилася до тих самих кущів, де була вранці, ще перед полуднем. Далі починався той самий гайок з шовковичних дерев і, як увійшла в його Стелія, то стало там зовсім темно. Вона вийшла з-поміж дерев і сіла з-краю, на взліссі, прихилившись спиною до одного з дерев. Вона була зморена по-над силу і серце її завмірало, все тремтіло перед очима, а розум затуманився, наче у п'яної: вона вже й думати не могла. Вона розуміла й почувала тільки своє одиноцтво на світі і сирітську безпомічність; і здавалося їй, що так само, як гасне останнє світло дня, гасне й життя її нещасне. Вона притулила дитину до себе, заплакала гірко і не счулася, як заснула.

Але знов її розбудив плач дитини: вона вислизнула їй з рук, упала на землю і прокинулася таї заплакала в тій темряві. Стелія вхопила знов дитину на руки і сама злякалася тої темряви. З персоння вона не могла відразу рзозуміти — де вона і що з нею діється. Їй здалося, що все пережите за цей день, то був сон. Знявся холодний нічний вітер; він шумів деревами в гайку, а Стелію холодив так, що вона почала тремтіти. Руки

Й ноги її були мов поламані і, здавалося їй, замерзали від холоду. Вона облапала дитину: і в неї теж тільки було холодне.

Ніяких голосів не чула вона, крім шелесту в гайку; підвівши очі в гору, вона побачила зоряне небо, а туди, ліворуч, над містом — білу десьгу хмару. Тоді тільки Стелія пригадала все і зрозуміла, де опинилась. Дитина все плакала.

Якийсь непевний страх перед тою темрявою і самотністю в такому безлюдному місці обхопив Стелію. Вона притиснула дитину до себе, встала і побігла, що духу, ніби хтось за нею гнався. Вона вибралася стежкою на широкий шлях і прямувала до міста. Не спиняючись нігде, вона побігла до якогось дому і станула перед дверима. Вона була мов божевільна і вже нічого не міркувала.

Відчинила вона двері і увійшла у хату.

У печі горів огонь, а на стільці перед огнем сидів Антін і курив. Перед ним на припічку стояла шклянка вина. Ставрос спав на ліжку, повернувшись до стіни.

Стелія увійшла, не привіталась. Вона пішла просто до колиски, вклала дитину, вкрила її і нахилилась над колискою, гойдаючи її. Вона тремтіла всім тілом, аж зуби її голосно цокали; від втоми та виснаги вона вже не чула ні рук ні ніг, а все тіло її захололо; тільки в середині пекло й боліло, ніби щось гострим зубами рвало її серце і запускало туди якусь пекучу струту. Перед очима її мигтіли іскри і здавалось їй, ніби в хаті нема

ні стелі ні даху, а срібний зоряний дощ спадає на неї з неба. Таке було їй колись приснилося в ночі, а оце тепер ніби знов у дійсності бачила вона, чи знов їй снилося. Світ їй так закрутився, що вона аж закрила лице руками, щоб не впасти на землю. Але це не допомгло їй. Вона зробила надзвичайне зусилля, встала, дотяглася до припічка і впала на нього, мов непритомна.

Антін не займав її й не озивався до неї. Коли він помітив, що вона вся тремтить і цокає зубами, він устав і подав їй свою шклянку з вином, притуливши аж до самого рота. Стелія стулила рота, заплющила очі і відвернулася лицем до стіни. Антін узяв її за руку і вона була холодна, як крига. Тоді він узяв рядно, на якому сидів, укрит Стелію і щільно закутав їй ноги.

Коли згодом вона розплющила очі, то побачила, що він лежить проти неї і дивиться уважно на неї.

— Так мені була голова закрутилася... — промовила Стелія і подивилась на нього, ніби бажаючи вгадати, чи він і тепер такий самий, якого вона завжди боялася.

— Ти мабуть голодна, — сказав він їй — і, не чекаючи відповіді, взяв зо стола їжу, яка там лишилася, і поставив перед нею. Стелія трошки підвелася і почала їсти.

Антін ізнов поставив перед нею шклянку з вином.

— Так, я хочу тебе мати, але з доброї волі, без примусу, — сказав він, коли вона випила й вино з його рук.

Вона не відрікла йому нічого. Вона підкріпилась їжою і вино зогріло її. Серце її вже не тіпалося, а перед очима не було тих блискучих зірок і кружечків, і все навколо зовсім инакше уявлялося їй; її обхопила якась солодка втома і непереможно хотілося спати; вона забула про все, що сталося за цей день, і не тямил, хто перед нею сидить і дивиться на неї, що він каже, що хоче робити, що робить...

На хвилину її чоловік застогнав і хотів повернутися.

Стелія була підвелася, але Ставрос заспокоївся і захріп.

— Чи лікарь приходив? — спитала Стелія Антона ніби крізь сон, — але чи чула вона відповідь, чи відповів він їй що, — вона того вже на другий день ніяк не могла згадати, коли і як він пішов собі

Прокинувшись раненько від плачу дитини, вона лежала на тому самому місці на припічку, так само вдягнена, як і лягла була. Тільки світло було погашене, а її чоловік стогнав і кашляв.

Перед тим, як іти на роботу, вона зварила йому каву і приготувала все, що треба, як і завжди що дня робила. Коли вона нахилась до нього, то почула з його рота сильний і прикрий горільчаний дух, але не сказала нічого. Так само промовчала вона, коли по-полудні знов прийшов Антін і вона побачила в його кишені пляшечку з горілкою, вона вдала, ніби-то не бачить її.

Вона тільки взяла від його те, що він приніс їжи, накрила стіл і всі троє сіли обідати.

*   *   *

Так було краще, на її думку. Коли він, її чоловік, хотів того, то на що-ж вона мала йому впоперек ставати? І коли Антін приходив з пляшкою та з їжою, яку він завжди при ній приносив, то Ставрос ставав веселий і був йому радий. Той і почав ходити чим-раз частіше. Ввечорі він иноді приносив вина і тоді вони пили всі троє. Одної ночі, коли на дворі йшов сильний дощ, Ставрос заплющив очі і не дивився, як вона балакала з Антоном, сидячи перед огнем у печі. Коли Ставрос зовсім уснув, вона постелила Антонові рядно на припічку, а сама лягла долі коло коліски, закrywши вогонь у печі і погасивши світло. І з того часу часто вже почував у них Антін на припічку, хоч навіть і добра погода бувала на дворі; тільки дуже перешкоджав йому Ставрос, що стогнав, кашляв і кляв усю ніч. Йому тепер було значно погіршало. Коли Стелія спитала лікаря, чи може видужати її чоловік, він тільки зрушував плечима. А як сказала вона йому, що вже не має грошей, щоби платити йому, то він і зовсім перестав ходити.

Але Ставрос конче домогався, щоби лікарь одвідував його, і раз-у-раз докучав жінці тим бажанням.

— Ти хочеш, щоби я вмер, бо тоді зійдешся з другим, — докочав він.

— Мовчав-би та лежав-би, де лежиш! — казала вона на це з серцем й виходила з хати, грюкаючи дверима.

У неділю або у свято, коли на фабриці не бувало роботи, вона брала дитину і йшла собі до сусідки або сідала на дворі коло порога і забавляла дитину пташками, що цвірінькали навколо.

Але бував і такий час, коли їй дуже жаль ставало чоловіка. Одного такого дня вона попросила Антона, щоб він пішов по лікаря. Він подивився на неї і засміявся:

— Хочеш дурнісінько викинути дві драхмі? — спитав він злісно.

Але і Ставрос просив, щоби привести лікаря. Тоді Стелія попросила свого господаря фабрики і він послав по лікаря свого наймита.

Лікарь прийшов, оглянув хворого, записав якісь ліки і обіцяв довідатися ще раз. Але за другим разом він знайшов, що хворому значно погіршало і рана дуже роз'ятрилась і загнила.

— Твій чоловік не може видужати, — сказав він Стелії, що вийшла за ним аж на двір.

Стелія притулилась головою до стіни і заплакала, коли лікар пішов; а виплакавшись на дворі ввійшла знов у хату, підійшла до хворого, сіла коло нього на край ліжка і взяла його за руку. Він помовчав хвилину, дивлючись на неї уважно, потім визволив свою руку і відштовхнув Стелію від себе.

— Иди! — сказар він гірко: — ти хочеш, щоб я вмер.

— Ні, я того не хочу; ти не повинен так казати, — відіклала вона і їй знов збиралося на плач.

— Ні, ти того хочеш, бо тоді підеш за иншого, — мовив хворий.

Стелія мовчала.

— Иди! Ти стала недобра. Тепер ти про мене зовсім не дбаєш.

— Ні, ні! — змагалась вона. Але його мутні очі уважно подивились на неї і він не дав їй далі говорити.

— Мовчи. Я тобі став непотрібний і впоперек дороги тобі лежу. Ти мене обманюєш, навіть тут, у хаті, обманюєш!

Кашель перебив його мову. Стелія стояла перед ним, похиливши голову і дивлючись у землю. Той кашель довго мучив його; він не міг тоді лежати і через силу підводився. Стелія піддержувала його за плечі. Коли він нарешті викашлявся і впав, знеможений, на подушку, Стелія подала йому порошок од кашлю, що записав був лікар.

Коли ввечорі прийшов Антін трохи п'яний і вклався спати долі коло неї, Стелія розказала йому потиху про те, що потім казав їй Ставрос.

Антін засміявся.

— Не смійся-ж так голосно! — сказала йому Стелія. — Сміятимешся тоді, як помре.

Коли вони так розмовляли, то не почули обоє, що в кутку щось ворухиться. Втім Стелія почула близько себе приглушений голос. Вона аж скаменіла.

— Як помру!... Тоді, як помру! Так? То ти мене не обманюєш? -- несамовито хрипів той голос.

Потім стало тихо в темноті.

— Облиш його! — сказав тихо Антін: — то він у гарячці щось верзе.

Стелія змагалася з ним, бо хотіла встати. Втім почувся тяжкий, невпинний кашель. Стелія зірвалася враз і пішла до стола, щоб засвітити світло.

В кутку сидів Ставрос. Він зібрав усі свої сили, щоби зволіктися з ліжка, і тепер сидів долі, спершись о припічок, бо той кашель душив його так, що він увесь аж посинів. Стелія знов остовпіла, бо те обличчя було страшне й люте, кулаки стиснуті, зуби сціплені і прошивав він її поглядом, повним ненависти й презирства. Душив його не тільки кашель, але ще гірше лютість і почуття свого безсилля.

— Ти.. ти.. — хрипів він падаючи від знесилення. А коли вона підбігла до нього, щоби допомогти йому хоч сісти вигідніше, він потягнув до неї і хотів укусити її за ногу. Але він не досягнув до неї і звалився на землю, до останку знеможений.

— Де в тебе совість.. — хрипів він, — обманювати мене так... на моїх очах! Бо ти знаєш... що

я вже нічого не можу тобі зробити... і йому..
оттому нічого...

І він показав очима на Антона, що відвернувся і накрився з головою.

Від того останнього зусилля він аж потом облився. Страшний він був, лютий, як дикий звір, але разом із тим безмірно жалісний.

І знов тяжкий кашель забив йому дух і він аж корчився од муки, задихуючись, під тим припічком.

* * *

Другого дня вранці так і лишила його Стелія, лежачого в тім кутку, і пішла на свою роботу, попросивши сусідку накидати оком на хворого і на дитину. Вернувшись о-полудні до дому вона зустріла сусідку коло дверей.

— Мабуть скоро він помре, — сказала їй сусідка. — Ти помітила, що його рана вже трупом одгонить?

І як ти можеш видержати такий сморід?

— Я це вже помітила, та що-ж я можу з робити? — відказала Стелія і, похиливши голову, ввійшла у хату.

Ставроc лежав перухомо на тому самому місці, де вона його лишила. Вона теж мовчки подивилась на нього і пішла до дитини. Взявши її на руки, вона дала їй грудь і знов похилила голову. Та мовчанка наганяла на неї якийсь непевний страх. Той тяжкий трупний дух,

що йшов од її чоловіка з кутка, туманив її голову. Гнітив її й спогад про вчорашню ніч, гнітив не тому, що вона почувала себе винною, а просто так, невимовно прикро і тяжко було. Вона почувала, що та невидима, тяжка рука, що гнітила її весь вік, тепер ізнов упала на неї і тисне, гнітить, аж до землі прибиває.

Крізь одчинені двері впливала запашна, здорова течія теплого весняного воздуху, а з нею її щебетання ластівок, що раз у раз пролітали повз дверей. Вона подивилась у двері й побачила смужку чистого зеленого поля і блакитне небо. І знову взяло її непереможне бажання іти звідсіля, забравши дитину, світ за очі, геть далеко від цього пекла, щоб уже й не вертатися назад; нехай собі смерть сама кінчає те діло, що почала. Стелія вже не могла одвернути тої невмолимої руки, що простягалася за її чоловіком. Коли-б уже швидше! Однаково-ж не минути того; тільки мука тяжка і тому і її. Вона знов згадала собі його страшний голос минулої ночі і від того спогаду аж захолола її кров у жилах. Ті слова його й тепер мов гадюкою лізли їй в уха.

Згадала вона й Антона, що теж гнітив її душу і переслідував її невідступно, як тінь. І від його радасенька вирвалась-би вона і втекла на край світу, як од тої смерти.

Хворий покликав її слабим, ледве чутним голосом.
— Чого-ж ти чекаєш? Я-ж голодний...

Вона не ворухнулася.

— Я голодний, чуєш? Що ти принесла? — знов озвався він.

Вона подивилась на нього.

— Що-ж я мала принести? Де я добуду? — відповіла вона.

— Ти хочеш мене заморити голодом, щоб я швидше вмер!

Стелія подивилась на двері з надією, чи не прийде Антін. Минулого дня він примусів її, щоб вона попросила в господаря вперед платню за цілий тиждень; з тих грошей він лишив їй тільки на один день, а то все забрав собі. Отже тепер вона сподівалася, що він принесе що-небудь їсти. Вона вийшла з хати, подивилась на вулицю, потім вернулась назад і стала у дверях, схиливши голову.

— Де-ж він? Чому не приходить? — спитав хворий і знов почав нарікати, що його навмисне морять голодом.

Стелія поклала дитину в колыску і вийшла на вулицю. Вона пішла на базар і ходила там поміж крамницями, аж поки не побачила Антона. Він сидів з якимсь чужим у харчевні.

— Чого ти хочеш? — спитав він її, коли вона станула на порозі.

— Він голодний... ми голодні, — сказала вона.

Він подумав хвилинку, потім пішов у кухню і незабаром виніс звідтіля тарілку й подав її Стелії.

Вона принесла її до дому, сіла коло Ставроса і вони обоє или мовчки, навіть не дивлячись одно на одного. Попоївши Стелія почала збиратися знов на роботу. Він спитав її:

— А випити не принесла ти нічого? Він тобі нічого не дав?

Вона вийшла з хати, не давши ніякої відповіді.

Коли ввечорі вона вернулася до дому, він стогнав і кляв і кашляв. Цілу ніч він їй не дав цим спати. На цю ніч Антін не прийшов.

На другий день Стелія випросила собі й чоловікові обід у сусід. На третій день пішла до жінки господаря фабрики і принесла від неї Ставросові не тільки обід, але й пляшку горілки. Ставрос видер їй пляшку з рук, а на їжу їй не подивився. Він тільки до горілки їй мав охоту: ця отрута вже проникла наскрізь його тіло, його кров. Він схуд і висох, як кістяк, покритий жовтою шкіурою; очі йому глибоко позападали, голова ледве держалася на тонкій шиї і тіло його наболіло; від лежні він повилежував собі рани на боках, а за останніх часів уже їй лежати не міг, бо тоді гірше душив його кашель. Стелія вже боялася й дивитись на нього, а коли бралася помогти йому сісти або перевернутись на другий бік, то здавалось їй, що він от-от розсипеться в її руках. У грудях йому клекотіло, як у казані, і всякі пищики грали та свистіли, а як нападав його кашель,

то душив так, що він собі місця не міг знайти; тоді він, не маючи змоги говорити, показував рукою на мигах, чого йому треба: чи посадити чи на бік повернути. А від рани його йшов такий тяжкий дух, що доводилось не тільки на день, але й на ніч одчиняти вікно, бо не сила була висидіти в хаті.

І тільки коли він мав змогу випити горілки, вона задурювала його трохи, він заспокоювався і дрімав, стогнучи крізь сон. Тоді він і кашляв менше.

— Пити! Пити! — оце було тільки одно-єдине його бажання.

Не спавши цілу ніч коло хворого Стелія другого дня не пішла на роботу, бо вже не давав він їй на хвилину відступити. Сусідка приходила разів скільки відвідати їх і приносила з собою якогось ароматичного оцту, щоби побризкати в хаті і хоч трошки перебити той тяжко-прикрій дух. Бачивши, що Стелія вже ледве ходить від втоми, сусідка вклала її спати, а сама сіла коло хворого, думаючи, що вже скоро смерть йому буде. Але смерть не приходила і сусідка, по-сидівши зо дві години, розбу-диал Стелію й пішла собі.

У вечорі прийшов Антін і лишився на ніч, щоб доглядати хворого попеременно зо Стелією. Але в його терпцю було мало і він над ранок уже ла-явся і кляв.

— Так далі не можна: — казав він із серцем, виходячи.

Стелія знов просиділа цілісенький день коло хворого і цілий вечір. О-півночі знов прийшов Антін, трошки п'яний. Стелія сиділа коло хворого і піддержувала його плечі.

— Иди, подержи його трошки, бо я вже сили не маю!
— попросила вона Антона.

Вона аж хиталася на ногах. Антін подивився на неї якимсь дивним поглядом.

— Так далі не може бути! — сказав Антін. А коли Стелія, що вийшла була з хати, вернулася знов, він коротко сказав їй:

— Постели мені!

Стелія трохи дивуючись глянула на нього; їй здалося, що він п'яний. Вона не сказала нічого і постелила йому.

Антін ліг.

— Иди, лягай і ти зо мною, — сказав він, вхопивши її за спідницю.

Стелія мовчки дивилась на нього, мов нічого не тямлючи.

— Лягай, кажу я, чуєш? — крикнув із серцем Антін і потягнув її до себе.

— Схаменися, навіжений! — промовила вона, пручаючись.

Але в неї не було сили визволитись від його і вона впала на постіль.

— Ти Бога в серці не маєш! — казала вона. —
Не кричи хоч...

Він міцно стиснув її, а його гарячий віддих немов опік її лице. Вона вхопилась з одчаєм руками за голову і закусила губи.

Хворий застогнав і закашляв. Стелія схопилась, щоб устати до нього.

— Чортового батька встанеш! — сказав Антін, вхопивши її міцно за руки.

— Пусти!... — благала Стелія.

— Не пушу! Так далі не може бути!... Я вже сказав!

Антін підвівся трошки, дмухнув і загасив світло.

Ставрос застогнав дужче: кашель душив його.

— Антоне!... Сатана!... Пусти!... — скрикнула Стелія і вирвалась від його. Але не встигла вона встати, як він грюкнув її кулаком по голові так, що вона аж сіла. Дух її спинився в грудях, світ запаморочився... Їй здалося, що Антона вже нема коло неї. Вона почувала, що заколихалася колиска і дитина заплакала. Вона підвелася й побігла до колиски.

Нахилившись над дитиною, вона почувала якийсь дивний крик з того кутка, де лежав Ставрос. Оглянувшись туди вона при слабому світлі зір побачила ніби якусь тінь, що нахилилася над хворим... Знов щось крикнуло, але тихше, потім захарчало, ніби забулькотіло...

І в хаті стало тихо...

Стелія покинула колиску і метнулась туди тай поночі штовхнулась об Антона.

— Ну, тепер вже добре, — сказав він. — Іди, лягай!

І він ухопив її за руку. Стелія аж стрепенулась уся.

— Душогубе! Душогубе! — скрикнула вона несамовитим голосом, вирвалась од його, штовхнула двері і вискочила на вулицю.

— Рятуйте! Рятуйте! Він його задушив! — кричала вона чим-раз голосніше, ламаючи руки.

Антін вискочив за нею і намагався втягнути її назад у хату, але не міг нічого вдіяти з нею.

Попрокидалися сусіди її повибігали з хат перелякані. Вони взяли Стелію, привели її назад у хату, за-світили світло.

Ставрос лежав горілиць і очі, широко розкриті, були страшно витріщені, мов вилізти хотіли, і стояли нерухомо, мутні, перелякані; з рота виступила кривава піна.

Дитина голосно кричала в колисці, а Стелія репетувала:

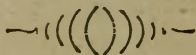
— „Він його задушив! Він його задушив!“

— Хто-ж? Хто? — питали люде.

— Той... той... він!... — говорила вона, з жахом оглядаючись навколо.

Але нікого не було, крім сусід. Антін, бачивши, що нічого не вдіє з божевільною жінкою, штовхнув її і з прокляттям счез у темряві.

— Це вона, мабуть, побачила смерть — сказала якась жінка і перехрестилась, а потім перехрестила і Стелію, що мов несамовита, широкими переляканими очима виглядала когось у дверях, вхопивши з одчаєм голову обома руками...

„ВОЛЯ“

УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖНЕВИК

(найбільший укр. журнал за кордоном)

ВИХОДИТЬ У ВІДНІ З КІНЦЯ ЧЕРВНЯ 1919 р.

під редакцією Андрія Горленка

(А. ВОЙНАРОВСЬКОГО)

Адреса редакції та контори:

Wien VI, Linke Wienzeile Nr. 40

Прийом по справам редакції і адміністрації
кожного дня, крім неділь і свят — від 3 до 6 год.

Ціна:

Поодиноке число . . .	15 кор.	—	місячне 60 кор.
В Швайц. і Франції .	1 фр.	—	„ 4 Фр.
В Америці	50 цент.	—	„ 2 дол.
В Німеччині	3 марк	—	„ 12 марокі

Гроші прошу слати на адресу: Wiener-Bank-
Verein Konto Redaktion Wola.

Українські книжки і „Волю“ набувати можна
в книгарнях:

Гольдшмідта, Wien I., Wollzeile Nr. 11

та

Ф. Бекка, Wien I., Augustinerstraße 8

Видавництво „Наша Воля“

видає твори красного письменства

Перший випуск:

Модест Левицький

Шкільні товариші

оповідання

Ціна 10 К

Ціна 10 К

Замовляти в видавництві „Воля“,
Відень VI, Linke Wienzeile Nr. 40,
сутерен на ліво

